

Turkish Studies Language and Literature

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 1395-1415

DOI: 10.29228/TurkishStudies.25883

ISSN: 2667-5641

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 28.07.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 20.09.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (11.08.2019)-Referee 2 (11.09.2019)

This article was checked by iThenticate.

GÖRSEL-İŞİTSEL ÇEVİRİDE YENİLİKÇİ ARAŞTIRMA ALANLARINA ÖRNEKLER VE TÜRKİYE'DE ARAŞTIRMA BOŞLUKLARINA BİR BAKIŞ

*Ayşe Şirin OKYAYUZ**

ÖZ

Yirmi birinci yüzyılda pek çok ülkede ve özellikle de Avrupa'da görsel-ışitsel çeviri alanıyla ilgili yazılan kitapların, makalelerin ve farklı dillerde yapılan araştırmaların sayısı oldukça artmıştır. 1930lu yıllardan itibaren üzerinde çalışmalar yürütülen bu alan, ancak 1990lı yıllardan sonra alan uzmanları tarafından çeviribilimin bir alt alanı olarak kabul edilmiştir; dolayısıyla diğer çeviribilim alt alanlarına kıyasla yeni bir alan olsa da araştırmacıların ilgisini çeken bir alan haline gelmiştir. Çalışmanın, birinci bölümünde uzmanlık alanının kısa tarihçesine değinilmiştir. İkinci bölümde alandaki çalışmaların artışının nedenleri üzerine odaklanılmış ve bu nedenler sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Görsel-İşitsel çeviriyle iletilen ürünlerin sayılarındaki artış tarihi bir süreçte anlatılmış ve devamında görsel-İşitsel çeviri çalışmalarının bu bağlamda öneminin artışının nedenleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise, Türkiye'de görsel-ışitsel çeviri alanında ve/ya alt alanlarında verilen üniversite düzeyinde eğitime sayılarla değinilmiştir. Ülkemizdeki görsel-ışitsel çeviri araştırmaları da sayılarla ve içerik olarak ele alınmıştır. Türkiye'de görsel-ışitsel çeviri çalışmalarının günümüzdeki durumunun bir özeti sunulmuştur. Dördüncü bölümde alandaki ileri gelen yabancı araştırmacıların çalışmalarından örneklerle Türkiye'de nispeten az çalışılan konular listelenmiş ve bu konuların önemi açıklanmıştır. Sonuç bölümünde görsel-ışitsel çeviri konusunda çalışma yapılabilecek alanlara öneriler getirilmiş ve alandaki çalışmaların gerekliliği Türkiye'deki görsel-ışitsel çeviri üretimi bağlamında değerlendirilmiştir. Güncel görsel-ışitsel çeviri çalışmalarının dünyadan öne çıkan örneklerinin yoğun olarak verildiği çalışmada, özellikle genç

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilkent Üniversitesi, E-posta: yener@bilkent.edu.tr

araştırmacılara yenilikçi çalışma alanlarını tanıtmak ve gelecekte yapılacak çalışmalara yol göstermek amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: görsel-işitsel çeviri, engelsiz erişim, çeviribilim, çok disiplinlilik

NEW TENDS IN AVT RESEARCH AND A LOOK AT RESEARCH GAPS IN TURKEY

ABSTRACT

The number of books, articles and research in different languages on audiovisual translation have increased drastically in the twenty first century. Audiovisual translation which has been studied since the 1930s but only accepted as field of translation studies in the 1990s is a relatively new field in the discipline that draws the interest of researchers. The first section of the following study focuses on the short history of the discipline. The second section refers to the rise in the sheer number of research conducted in the field and the reasons behind this increase as well as the implications. The growth of the audiovisual translation sector is presented from a historical perspective and this growth has been evaluated in terms of the increased need for studies on the subject. The third section of the study provides figures for university training available in audiovisual translation and its modalities in Turkey. A qualitative and quantitative analysis of research in the field is also presented. The section provides a picture of the current situation of audiovisual training and research in Turkey. The fourth section is a summary of areas of research currently conducted by foreign colleagues with a view to explain the importance of such research. The emphasis in this section is on the relatively less studies subjects and issues in Turkey. The conclusion provides a suggestion on the list of subjects that need to be researched in Turkey in the field of audiovisual translation in connection with the actual practice and output of audiovisual translation in Turkey. The article provides a plethora of examples along with explanations of research conducted abroad with a view to encourage young researchers to embrace new thoughts and ideas in their research and further develop the field in Turkey.

STRUCTURED ABSTRACT

The number of books and research in different languages on audiovisual translation have increased drastically in the twenty first century. Audiovisual translation, which has been studied since the 1930's but only accepted as field of translation studies in the 1990s, is a relatively new field in the discipline that draws the interest of researchers. The first section of the following study focuses on the short history of the discipline of audiovisual translation itself, especially concentrating on how it evolved to become a field of translation studies.

The second section refers to the rise in the sheer number of research conducted in the field and the reasons behind this increase as well as the implications. The growth of the audiovisual translation

sector is presented from a historical perspective and this growth has been evaluated in terms of the increased need for studies on the subject. Starting from the rise of the audiovisual sector with the arrival of television in Turkey it draws a picture of the advance of audiovisual translation in parallel to the developments in technology and media in Turkey. Special emphasis is placed on both in and ex-audiovisual translation.

The third section of the study provides figures for university training available in audiovisual translation and its modalities in Turkey. A qualitative and quantitative analysis of studies in the field is also presented. The section provides a picture of the current situation of audiovisual translation training and research in Turkey. Furthermore, other developments such as the drafting of the standards and proficiencies for audiovisual translators, rising state and community interest in media accessibility and the rise in audio description, subtitling for the D/deaf and hard of hearing, sign language interpreting for audiovisuals are also referred to in terms of the recent developments in Turkey regarding these practices.

The fourth section is a summary of areas of research currently conducted by foreign colleagues with a view to explain the importance of such research. The emphasis in this section is on the relatively less studied subjects and issues in Turkey. The section primarily refers to the importance of multidisciplinary in audiovisual studies, then goes on to discuss the perspectives from which linguistics and language oriented studies in audiovisual translation should be modeled. This is followed by examples of new areas of interest in media accessibility in audiovisual translation. The section also provides an overview of research conducted by foreign colleagues on reception studies and the translation process, the use of various new technologies in audiovisual research, the issue of working with end-users of media accessibility in audiovisual translation studies, the importance of quality, standards and drafting guides, the variety of theories that need to be integrated into audiovisual translation research, issues such as fansubbing and crowdsourcing.

The conclusion provides a suggestion of the list of subjects that need to be researched in Turkey in the field of audiovisual translation in connection with the actual practice of audiovisual translation in Turkey. The section on the richness of projects in audiovisual translation in Europe also underlines the financial and other difficulties in developing and implementing such research projects in audiovisual translation. The study underlines the importance of compiling a historical corpora for audiovisual translation in Turkey, with a view to understanding the development of translation tendencies, habitus and trends and how these evolved through time. Explanations are provided about why such historical research is central to the development and future of the discipline in Turkey as future examples will build on the lessons learned and accumulation earned from previous work. Furthermore, the integration of theories and approaches from disciplines like sociology, psychology, feminist translation into audiovisual translation studies is also an approach that is supported by the study. Examples are provided from the literature in the field about just how such a multidisciplinary approach may benefit the field of study in Turkey. The use of

audiovisual translation for language learning and development and training audiovisual translators is also a heading discussed in the conclusion. With examples of research from foreign scholars the section supports the exploration of possible ways and means to research similar phenomena in the Turkish setting and possibly even implement the use of audiovisual translation as a training tool in language classrooms.

The article which urges researchers to study the field, provides a plethora of examples along with explanations of research conducted abroad. Penned with the aim to encourage young researchers to embrace new thoughts and ideas in their research and further develop the field in Turkey, the article provides a general road map for the future of audiovisual translation in Turkey.

Keywords: audiovisual translation, media accessibility, translation studies, multidisciplinary.

Giriş

Günümüzde görsel-işitsel çeviri çalışmaları olarak anılan alan, 1990'lı yılların ortalarına kadar ekran çevirisi, çoklu ortam çevirisi, film çevirisi ve benzeri isimlerle anıldı. Alanda yapılan çalışma sayısına bakıldığında eskiden çeviribilimcilerin ilgisini pek çekmediği söylenebilir. Sinemanın 100. yılının kutlandığı 1995 yılından sonra bu durum yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Yirmi birinci yüzyılda görsel-işitsel çeviri alanıyla ilgili yazılan kitapların, makalelerin ve farklı dillerde yapılan araştırmaların sayısı oldukça artmıştır.

Çeviribilimdeki çalışmalara bakıldığında günümüzde görsel-işitsel çeviri olarak adlandırılan çeviri türünün aslında çeviribilim tarihi boyunca birçok farklı isimlerle anıldığı gözlemlenir. Bir dönemde ekran çevirisi kavramı benimsenmiştir. Alan, televizyon, sinema ve bilgisayar ekranı gibi çok değişik türleri de içine alabilecek şekilde adlandırılmaya çalışılmıştır. Örneğin, Gambier (2003: 171), görsel-işitsel çeviriye özgülenmiş bir derlemede, bu alandan ekran çevirisi olarak söz etmeyi yeğlemiştir. Araştırmacı ayrıca bu alanın birçok farklı isimle anıldığına da değinmiştir. Alanın, çeviribilim tarihi içinde farklı şekillerde anılmasına açıklama getiren çeviribilimci, ilk başlarda M. Snell Hornby gibi çeviribilimciler tarafından bu türün film çevirisi olarak isimlendirildiğini ifade etmiştir. O dönemde en yoğun olarak çevrilen görsel-işitsel ürün film olduğundan alanın da bu isimle anılmasının doğal olduğunun da altını çizmiştir.

Televizyon ve videonun yaygınlaştığı dönemde ise bu tür çevirinin çeviribilim incelemeleri ve araştırmaları bağlamında dilsel aktarım boyutu ön plana çıkmıştır. Bu nedenle de, dil eksenine vurgu yapılarak, dilsel içeriğin görsel ve işitsel unsurlarla desteklendiği olgusu üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bakış açısının gelişmesiyle görsel-işitsel çeviri kavramı türetilmiştir. Fransızcadan gelen bu alıntılama film, radyo, televizyon ve video için üretilen tüm ürünlerin çevirisi ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu adlandırma ile söz konusu çeviri türünün çoklu göstergesel nitelik taşıdığı vurgulanmıştır. Bazı çeviribilimciler ise çoklu ortam çevirisi kavramını tercih etmişlerdir. Bu adlandırmanın akıl karışıklığı yaratabileceğini düşünen bazı araştırmacılar, bu tanımın tiyatro eserleri, karikatür ve çizgi roman çevirisini, internet sayfaları ile çevrimiçi ve çevrimdışı bilgisayar oyunları gibi ürünlerin çevirilerini de kapsayabileceğini ifade ederler (Gambier, 2003: 171).

Günümüzde, özellikle İngilizce kaynaklarda, bu alan görsel-işitsel çeviri olarak adlandırılmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar ise çeviribilime adeta yeni bir soluk getirmiştir. Çağımızda büyük ilgi gören görsel-işitsel çeviri, diğer çeviribilim alt alanlarına kıyasla yeni bir

alandır. 1932’den itibaren üzerinde çalışmalar yürütülen bu alan, ancak 1990’lardan sonra alan uzmanları tarafından çeviribilimin bir alt alanı olarak kabul edilmiştir (Orero, 2009).

Pardo (2013) görsel-ışitsel çeviri çalışmaları tarihini anlatırken, ilk çalışmalarda, bu alanı incelemek için kullanılacak çeviri norm ve terimlerinin (metin, eşdeğerlik kavramı vb.) yeniden düşünülmesi gerektiğini dile getiren makaleler yazıldığını söyler. İlk çalışmalarda, betimleyici çeviri araştırmaları kapsamında, görsel-ışitsel çeviri sürecini betimleyecek ve açıklayacak kuramsal kavramlar bulmakta zorlanılmıştır. Betimleyici çeviri araştırmalarında kullanılan norm ve terimlerle alan açıklanmaya çalışılmış. Ancak görsel-ışitsel çevirinin kendine özgü özellikleri bunu zorlaştırmıştır. Günümüzde ise çeviribilimin bu alt alanında araştırma yapmak için gerekli kuramlar üretilmiş ve kavramlar türetilmiştir.

Çeviri çalışmalarında diğer daha eski çalışma alanlarına kıyasla oldukça yeni sayılabilecek görsel-ışitsel çeviri alanına duyulan ilgideki artışın çok önemli bir nedeni de bu çalışmalara duyulan gereksinimdir. Yalnızca ülkemizde değil dünyanın hemen hemen her yerinde alanı etkileyen büyük gelişmeler ve değişimler yaşanmış ve çevrilen görsel-ışitsel ürün sayısı artmıştır. Söz konusu alanda araştırma yapacak olan uzmanların da bunun nedenlerine bakarak alanın önemini kavramaları ve alana bir üst bakışla yaklaşımları gerekmektedir.

Görsel-İşitsel Çevirideki Artış ve Görsel-İşitsel Çeviri Çalışmalarının Öneminin Artışının Nedenleri

Görsel-ışitsel çeviri sayısındaki artışın birkaç farklı nedeni olduğu ifade edilebilir. En önemli nedenlerinden biri, haber almak, eğlendirmek ve eğitmek için kullanılan medyanın yirmi birinci yüzyılda, geçmiş yüzyıla kıyasla daha gelişmiş olmasıdır. Yeni yüzyılda sürekli yeni televizyon kanalları açılmıştır. Örneğin, ülkemizde 1968’de yayına başlayan TRT’nin ardından 1990’lara kadar bir tek Star 1 görsel-ışitsel yayın tekeli kırabilmiştir. 1994’ten sonra ise özel kanalların kurulması ile ilgili düzenlemelerle birlikte günümüze kadar birçok özel televizyon kanalı kurulmuştur (Öztürk, 2004: 97). Günümüzde Türkiye’deki karasal yayıncılık rakamlarına bakıldığında 21 ulusal televizyon, 15 bölgesel televizyon, 183 yerel televizyon olduğu görülmektedir (RTÜK, 2014: 71). Yıllara göre uydu televizyon sayısında 2010 yılından sonra ciddi bir artış gösterdiği dikkati çekmektedir. 2014 yılı itibarıyla 293 televizyon ise uydudan yayın yapmaktadır (RTÜK, 2014: 76). Dolayısıyla, yayın yapan kanallar birbirleriyle rekabet etmek için dünya çapında adı duyulmuş en güncel, en yeni programları yayınlamak için yarışmaya başlamak zorunda kalmışlardır. Örneğin, dijital platformların yayın akışlarına bakıldığında, Türkiye’de ve yurtdışında yayın yapan Türk menşeli televizyon kanallarında yayınlanan yabancı menşeli programların sayısı göze çarpmaktadır. Bu gelişmelerle birlikte, yabancı programların Türk izleyicilerle ulaştırılması için özellikle de Avrupa dillerinden Türkçeye çeviri yapabilecek çevirmen gereksinimi artmıştır. Görsel-ışitsel çeviri de önem kazanmıştır.

J. Diaz Cintas ve G. Anderman (2009: 1), görsel-ışitsel çeviri gereksiniminin ve dolayısıyla da alanın öneminin artmasının tek bir nedeni olmadığını altını çizerek. Aynı anda yaşanan birçok gelişmenin bu durumda etkisi olduğunu ifade ederler. Uluslararası, ülkesel ve bölgesel kanal sayılarının artmasıyla birlikte, kanalların yayın akışlarını doldurmak için gereksinim duyulan program sayısı da artması bu nedenlerden biridir. Dünyanın birçok ülkesinde, televizyonlarda açılan yeni kanalların sayısında patlama yaşanırken (Hamilton ve Stevenson, 2005) sinema sektörü de yükselişe geçmiştir. Bu gelişmelere koşut olarak DVD’ler yaygınlaşmış ve internet hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Yaşanan tüm gelişmeler de görsel-ışitsel çevirinin önemini arttırmıştır.

Yukarıda sözü edilen sayısal artışla birlikte yabancı menşeli programların sayısının veya görsel-ışitsel çeviri ile ilgili kesin verilerin derlenmesi de zorlaşmıştır. Bir ülkede yayınlanan çeviri programların sayısını veya tüm kanalların yayın akışında yer alan çeviri programların yüzdesini belirlemek neredeyse imkânsızdır. Geçmiş yıllarda Türkiye’de TRT’nin yayın yapan tek kanal olduğu dönemlerde yapılan araştırmalarda çeviri ürünlerin sayıları kayıt altına alınabilmiştir. Örneğin, 1968-

1985 döneminde TRT'nin yayın repertuarında yer alan programların çoğunluğunun yabancı meşeli olduğu kayıt altına alınmıştır. Söz konusu dönemde çoğu yabancı meşeli program (yayın) dublaj çevirisi ile verilirken, nadiren de olsa, altyazı çevirisi de kullanılmıştır. Yabancı ürünlerden sahnelerin kullanıldığı kolaj (kesyap) biçiminde programlar da tespit edilmiştir. Çankaya (1992: 9) bunlara örnek olarak çocuk programlarını, eğlence programlarında şarkı ve dansları ve benzerini vermektedir. Sözü edilen dönemde dublaj çevirisi ve yerlileştirilmiş yapımların ortaya konması ve belli bir çeviri anlayışının hâkim olması ise Türkiye'ye özgü bir gerçek değildir. Araştırmacılar erek alıcıların yerlileştirilmiş ürünleri tercih etmelerinin dünya çapında genel bir eğilim olduğuna vurgu yaparlar (Balirano, 2013: 574).

Çankaya (1992: 11) yabancı meşeli yayınların sayısının TRT'nin teknik kapasitenin gelişimiyle birlikte arttığını ifade eder. Yabancı programların önemini altını çizen araştırmacı, Batılı ülkelerden ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nden program alındığını belirtir. Kovboy filmleri, bilim kurgu, aile filmleri, Amerikan müzikalleri, aksiyon dizileri, Dallas gibi dünya çapında izleyicileri ekran başına toplayan dizilerden örnek veren araştırmacı, bunların genelde prime-time adı verilen televizyon izleme oranlarının en yüksek olduğu zaman aralıklarında yayımlandığını, yerel yapımlara ise daha az ilgi gösterildiğini ortaya koyar. Yıllara göre yabancı meşeli yayın oranlarına bakıldığında 1968-1983 yılları arasında yabancı meşeli yayın sayısının %30larda ve üstünde seyrettiği ve özellikle de Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Almanya ve Fransa menşeli programların tercih edildiği ortaya konabilir. Sonuç olarak Çankaya (1992, 110-111), söz konusu dönemde yabancı menşeli yayınların ön planda olduğunu ifade eder.

1985-2000 dönemine bakıldığında ise görsel-işitsel yayıncılıkta görsel-işitsel çeviri sektörünü de etkileyen bazı değişimler göze çarpmaktadır. Sinemalarda dublaj çevirisi yerine altyazı çevirisi de sunulmaya başlanmıştır (Gül 2009, 83). Sinemaların sayısı, gösterilen film sayısı ve sinemalarda gösterilen yabancı meşeli filmlerin çeşitliliği artmıştır (Gül 2009, 83). Özel televizyon kanallarının sayısında adeta bir patlama yaşanmış ve gerek küreselleşme gerekse maddi olanaklardan dolayı altyazı çevirisi de ön plana çıkmıştır (Mete 1999). Ücretli platformlar, dijital platformla ve videolar da kullanılmaya başlanmıştır (Tamer 1983, 134).

Yirmi birinci yüzyılın başından itibaren ise izleyiciler, giderek artan bir oranda, görsel-işitsel ürünlere DVD, televizyon, sinema ve internet gibi farklı ortamlardan da erişebilmektedirler. Bu gelişmeyle birlikte de internet görsel-işitsel çeviri ürünlerinin yayılımı için verimli bir platform haline gelmiş ve bununla bağlantılı olarak gönüllü/sosyal çevirmenlik sektörü de ortaya çıkmıştır (Okyayuz 2016a). Ayrıca, DVD teknolojisinin gelişimiyle birlikte değişik altyazı çevirisi gelenekleri ve uygulamaları benimsenmiştir (Okyayuz 2016b). Görsel-işitsel çeviri türleri yelpazesi genişlemiş ve yeniden çevrimlerin sayısı artmıştır (Fındık & Okyayuz 2013). Hatta zaman içinde yeniden çevrimlerdeki çeviri yaklaşımları Türk izleyicilerin beklentileri ve beğenileri doğrultusunda evrime uğramıştır (Okyayuz 2016c). Bir başka çok önemli gelişme ise çağdaş Türk sinemasındaki yükseliş ve Türk dizilerindeki artış olmuştur. Buna koşut olarak da Türk meşeli görsel-işitsel ürünlerin yabancı dillere çevirisi de artmıştır (Okyayuz 2016d). Son araştırmalara göre 150 Türk meşeli yapıım doksanı aşkın ülkede altyazı ve/ya dublaj çevirisiyle gösterime girmiştir (Akyol 2014).

Günümüzde izlenen görsel-işitsel ürünlerin büyük kısmının yabancı kaynaklı olduğu söylenebilir ve bunlar, başka bir kültür için, başka bir dilde üretilmiştir. Bu durum sadece Türkiye için değil dünyanın birçok ülkesi için geçerlidir. Örneğin, 1995 yılında yapılan bir araştırma, İspanya'da yayımlanan programların %95'inin; Yunanistan'da yayımlanan programların %94'ünün; Danimarka, Fransa, Lüksemburg ve Almanya'da yayımlanan programların %90'ünün; Birleşik Krallık'ta yayımlanan programların %88'inin; İtalya'da yayımlanan programların %80'inin ve Portekiz'de yayımlanan programların %70'inin Amerikan menşeli olduğunu ortaya koymuştur (Yvane 1995). Günümüzdeki teknolojik olanaklar ve yayılımla bu sayıların daha da arttığı açıktır.

Bununla birlikte, birçok ülkede, yerli dizi ve filmlerin, yani yerel yapımların, yeniden çevrimlerinin (formatı satın alınarak farklı bir dilde çekilen programların) sayıları da artmıştır. Birçok ülke ve bölgede yerel üretimlerin sayılarının artması çeviriye duyulan gereksinimi azaltmamıştır aksine arttırmıştır. Yayın akışlarını çeşitlendirmek isteyen yayıncılar portföylerini genişletmektedirler. Daha önceleri çevrilmeyen yabancı polisiye, macera, komedi ve benzeri diziler, yemek programları, çizgi filmler, moda programları ve ödül törenleri çevrilmiştir. Bu programlar dünyada birçok ülkede üretildikleri ülkelerden çok kısa bir süre sonra yayınlanmaktadır.

Bunlara ek olarak, görsel-ışitsel çeviri şemsiyesi altında anılabilecek alan da çok genişlemiştir. Teknolojik gelişmelerle, yeni çalışma koşulları, şekilleri ve gerçekleriyle yeni görsel-ışitsel çeviri türleri ortaya çıkmış ve belirli türler geçmişe oranla yaygınlaşmıştır.

Görsel-ışitsel çeviri yapacak olan çevirmenin kullanabileceği teknolojilerde de gelişmeler yaşanmıştır. Gerek altyazı gerekse dublaj çevirisi yapmak için kullanılabilecek teknolojiler geliştirilmiştir. Örneğin, bilgisayar programlarının sayısında artış yaşanmıştır. Bütün bu hızlı gelişmeler sonucunda, sözü edilen alandaki ürünlere erişimin kolaylaşmasıyla da, çeviri yapanların sayısı artmış ve daha fazla profesyonel ve sosyal çevirmen bu alanla ilgilenmiş ve ürün vermiştir.

Bu gelişmeler, çeviribilim alanına da yansımıştır. Günümüzde görsel-ışitsel çeviri alanında sürekli yeni makale ve kitaplar yayımlanmaktadır. Dünyanın farklı yerlerindeki gerçekleri, olguları ve gelişmeleri betimleyen bu çalışmalar görsel-ışitsel çevirinin çeviribilimin ne kadar önemli bir alt alanı olduğunu da ortaya koymaktadır. Dünyanın birçok ülkesindeki çeviribilim bölümlerinde geleceğin çevirmenlerine görsel-ışitsel çeviri dersleri verilmekte, hatta bu alana özgülenmiş lisans, yüksek lisans programları bulunmaktadır.

Görsel işitsel-çeviri alanı hızla değişmektedir ve kullanılan teknolojiler ve programlar (yazılımlar) günden güne gelişmektedir. Eğitimciler, sahada daha yoğun iş yapan çevirmenlerin gelişim ve değişim hızına ayak uydurmakta ve yenilikleri sınıf ortamına taşımakta zorluk çekebilmektedirler. Çeviribilimcilerin deyişiyle, “eski metotlar yeni tekniklerle” kimi zaman gelişmekte, tam anlamıyla, hızlı bir uyum sağlanamamaktadır (Diaz Cintas ve Anderman, 2009: 8).

Yukarıda sayılan tüm gelişmelerle birlikte Türkiye’de de çeviribilim şemsiyesi altında görsel-ışitsel çeviriye duyulan ilgi artmıştır. Kısaca değinildiği üzere akademik çalışmalarda bu alana daha fazla yer verilmeye başlanmıştır. Ancak, Türkiye’de görsel-ışitsel çeviri çalışmalarının kapsamını ve zenginliğini tam olarak kavrayabilmek için ülke genelinde yapılan çalışmalara daha yakından bakmak gerekecektir.

Türkiye’de Görsel-İşitsel Çeviri Eğitimi ve Araştırmaları

Türkiye’de görsel-ışitsel çeviri alanındaki araştırmaların 1990lı yılların ortalarında başladığı söylenebilir. Genç akademisyenlerin bu yıllardan itibaren dublaj çevirisi ve altyazı çevirisine duydukları ilgi artmaya başlamıştır. 2000li yıllarda ise ilgi daha da artmıştır. Özellikle de görsel-ışitsel çeviri alanında yüksek lisans ve doktora çalışmalarının sayılarında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. Örneğin, ulusal Tez Merkezi verilerinde yapılan kısa bir araştırmanın sonucunda görsel-ışitsel çeviri alanıyla birebir ilgili, alana katkı sağlayan yirmi üç tez 2012-2018 döneminde kaleme alınmıştır (bkz: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>). Bu tezlerin konularına bakıldığında ise temel bir takım eğilimler ve araştırma konuları göze çarpmaktadır. Genç araştırmacılar, görsel-ışitsel çeviri araştırmalarında kültürün çevirisi ve yansıtımı; sözcük oyunlarının, deyim ve deyişlerin yansıtımı; alana terimcesinin iletimi; görsel-ışitsel çeviride eş zamanlama (senkron) sorunu; görsel-ışitsel çevirinin eğitimdeki yeri; ve çok istisnai olarak S/sağır ve işitme engelliler için altyazı çevirisinin zorlukları ve yeniden çevrimler (uyarlamalar) konularında çalışmalar yapmışlardır. Çalışmaların çoğu görsel-ışitsel çeviride dil eksenine odaklanmaktadır. İnceleme konuları büyük bir yoğunlukla karşılaştırmalı kaynak-erek metin incelemesini kapsamaktadır.

Görsel-işitsel çeviri alanında yazılan makalelerin sayısında da aynı dönemde bir artış gözlemlenmektedir. Belli makale ve araştırma veri tabanlarına bakıldığında görsel-işitsel çeviri hakkındaki makalelerin sayısındaki artış takdir edilebilir (örneğin bkz: <https://dergipark.org.tr/>). Makaleleri odaklanılan araştırma konuları açısından ele aldığımızda, genel eğilimin üç ana konuda araştırmada yoğunlaştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Makalelerde, ya bir görsel-işitsel çeviri türü betimlenmiş ve açıklanmıştır, ya görsel-işitsel çeviri eğitiminde kullanılan değişik yaklaşımlar ve uygulamalar betimlenmiştir, ya da belli bir görsel-işitsel ürünün çevirisine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Günümüzde görsel-işitsel çeviri ile birebir ilgili beş adet akademik kitap göze çarpmaktadır (bkz: Okyayuz, 2016b; Okyayuz & Kaya, 2017; Baş, 2016; Okyayuz, 2019a, Okyayuz, 2019b).

Türkiye’de farklı üniversitelerde ve şehirlerde sayıları yetmiş aşkın mütercim-tercümanlık (çeviribilim) bölümü bulunmaktadır. Söz konusu bölümlerin çoğunluğu İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi dillerde eğitim vermektedir; ancak Arapça, Çince, Bulgarca gibi dillerde de eğitim olanakları bulunmaktadır. Söz konusu üniversitelerin internet ortamında yayımladıkları bölüm müfredatlarından ve ders içeriklerinden yola çıkarak görsel-işitsel çeviri derslerinin yoğunluğu gözlemlenebilmektedir. Bu bölümlerden onunda zorunlu görsel-işitsel çeviri dersleri verilmektedir. Bu derslerden dördünde yalnızca altyazı çevirisine odaklanılmaktadır; ikisinde altyazı çevirisi ve dublaj çevirisine ilişkin eğitim verilmektedir; dördünde ise görsel-işitsel çeviri şemsiyesi altında farklı türlere de yer verilmektedir. Ayrıca, on üç üniversitemizde seçmeli görsel-işitsel dersleri bulunmaktadır. Seçmeli görsel-işitsel derslerinden beşinde film ve medya çevirisi konuları işlenmektedir; beşinde hem dublaj çevirisi hem de altyazı çevirisi eğitimi verilmektedir; üçünde ise yalnızca altyazı çevirisine odaklanılmaktadır. Rakamlardan yola çıkarak bir genelleme yapılacak olursa Türkiye genelinde çeviribilim mezunlarının takribi olarak 1/7’inin görsel-işitsel çeviri (veya bu çeviri türünde bir alt alanda) eğitim aldığı söylemek yanlış olmayacaktır.

Çeviri eğitimi veren bölümlerimizdeki eğitimcilerin ve öğrencilerin alana olan ilgisinin arttığı da açıktır. Bir örnek olarak yalnızca 2018-2019 döneminde görsel-işitsel çeviri hakkındaki panellerin, konuşmaların, alan uzmanlarının davetli olduğu söyleşilerin sayısına bakıldığında bu alanın git gide daha fazla araştırmacı ve uygulayıcıyı çektiği ortadadır.

Bölümlerde söz konusu derslerin müfredata eklenmesi ise belli zorluktan dolayı gecikmektedir. Görsel-işitsel çeviri derslerinin verilebilmesi için ilk olarak bölümün eğitim verdiği dillerde yoğun bir görsel-işitsel çeviri uygulaması olup olmadığına bakılması gerekir. İkinci olarak üniversitenin altyapısının bu dersleri vermeye uygun olup olmadığı da önemli bir konudur. Bu konuya birkaç açıdan bakmak gerekir. Bir görsel-işitsel dersinin verilmesi için en temel gereksinimleri şu şekilde sıralayabiliriz: her bir öğrencinin yazılım indirebileceği veya yükleyebileceği kendi kullanımına açık bir bilgisayarı olması, söz konusu bilgisayarın dersin eğitimcisinin ders verdiği ortamda bulunması, ürünlerin yansıtılabileceği bir projeksiyon cihazının ve perdenin olması, internet bağlantısının bulunması ve benzeri sayılabilir. Altyapıyı sadece teknik donanım ve benzeri olarak düşünmek yanlış olacaktır. Bir de insani altyapıdan söz etmek gerekir. Kısacası, görsel-işitsel çevirinin bir veya birden fazla alanında ders verebilecek deneyime ve birikime sahip eğitimci olup olmadığı da merkezi önemde bir konudur. Çoğu araştırmacı görsel-işitsel çeviri alanına ilgi duysa ve bu konuda kendi akademik çalışmasını yapabilecek birikime sahip olsa da, bir fiil görsel-işitsel çeviri deneyimi olmayabilir. Çeviribilimde en sakıncalı uygulamalardan biri de eğitimcinin çeviri deneyimi olmadığı bir alanda eğitim vermeye zorlanması ve mecbur bırakılmasıdır. Üçüncü olarak bu tür derslerde görsel-işitsel çeviri piyasası ile iç içe veya yakından ilişkilerle gelişmelerin takip edilmesi ve alan uzmanı uygulayıcıların da derslere davet edilmesi önemli bir konudur. Bu tür olanaklara sahip üniversitelerimiz olacağı gibi, buldukları şehirler itibarıyla söz konusu alanda uzman bulmakta veya derse katkı sağlayacak uygulayıcı bulmakta zorlanacak bölümlerimiz de olacaktır.

Görsel-İşitsel çeviri çalışmalarında uygulayıcılarla ve sektörle işbirliğinin önemi vurgulanması gereken bir konudur. Ülkemizde bu konuda da olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Örneğin, ulusal Meslek Standardının ve Çevirmen Mesleki Yeterliliklerinin geliştirilmesi çalışmalarında (bkz. Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2012) işaret dili çevirmenliği alt alanında görsel-İşitsel ürünler için işaret dili çevirmenliği konusu çalışılmıştır (bkz. Çeviri Derneği, 2019).

Görsel-İşitsel çeviri alanında bir başka yeni açılım ise medya hizmetlerine engelsiz erişim için yapılan çeviri türlerinde yapılan girişimler ve araştırmalardır. Erişim için çeviri ifadesi, çağdaş çeviribilimde, engelsiz erişim için çeviri yapılması anlamında, yani engelli bireylerin belli ürünlere, ortamlara ve benzerine erişimlerini sağlamak için yapılan çeviri türlerine işaret etmek için kullanılmaktadır (bkz. Okyayuz, 2019a). Çeviribilim bağlamında, bir engeli yüzünden (örneğin, görme engeli, işitme engeli) bir kaynak metne erişimi olmayan bireylere erişim sağlamak için yapılan tüm çeviri türlerini kapsar. Günümüzde engelsiz erişim için yapılan çeviri türleri, hem Türkiye’de hem de dünyanın birçok yerinde, giderek yaygınlaşmakta ve çeşitlenmektedir. Hem dil içi hem diller arası hem de düzgüler arası çeviri edimleri söz konusu olmaktadır. Son yıllarda bu çeviri türleri konusunda yapılan çalışmaların sayısı geçmişe görece olarak artmıştır (örneğin bkz. Güven, 2017, 2018; Okyayuz, 2016b, 2017; Okyayuz ve Kaya, 2017; Tanış-Polat, 2009); ancak yurt dışındaki çalışma yoğunluğuna kıyasla çok az sayıda araştırma yapılmaktadır. Bogucki (2015: 10), görsel-İşitsel çeviri araştırmalarında, günümüzde, değişik çeviri türlerini, değişik gönderim kanallarını, çeviri yapma biçimlerini erek izleyiciler açısından incelemenin önemini vurgular.

Yapılacak araştırmalar ve bunlardan doğacak gelişmeler, yalnızca çeviribilim açısından değil her şeyden önce, sosyal ve toplumsal açıdan önemlidir. Örneğin, Fırat (2019) Sağır kültürü ve alıcıyı temsil eden derneklerin yaptığı araştırmalardan ve başka alanlarda yapılan çalışmalardan yola çıkarak, Türkiye’de yaklaşık üç milyon Sağır olduğundan, bunların da yaklaşık sekiz yüz bininin Türk İşaret Dilini (TİD) ana dil olarak kabul ettiği ve kullandığından söz eder. Dolayısıyla, engelsiz erişim çalışmalarının ülkemizde engelli olan büyük bir kesimi (toplam nüfusun yaklaşık yüzde on üç ila yüzde on beşini) ilgilendirdiği, yaşamlarını yakından etkilediği ortadadır. Günümüzde medyaya erişim konusu politik ve sosyal gündemlerde öncelikli konulardan biridir. Bazı ülkelerde bu konudaki girişimler artık medyanın doğal bir parçası olarak algılanmaya başlanmış ve kapsamlı yasalar yürürlüğe girmiştir. Genel hatlarıyla bakıldığında, medyaya erişim konusu birçok sorunu ve birçok hedef kitleyi kapsayan bir konudur. M. Kaya (2019), RTÜK’ün bu konuda düzenlediği bir panelde yaptığı konuşmasında konuyu şu şekilde özetlemiştir:

Avrupa Birliği Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi Madde 7 şöyle der: ‘...üye devletler, yargı yetkileri altındaki medya hizmet sağlayıcılarının hizmetlerini, görme ve işitme engelli kişilere aşamalı olarak erişilebilir kılmayı sağlamalarını teşvik edeceklerdir’. Bu maddeden anlaşılacağı üzere, dünyada ve tabii ki akademik camiada da, yaklaşık yirmi yıldır artan yoğunlukta, engellilerin yayınlara erişimi hakkının gerçekleşmesi için çalışmalar yürütülmektedir. Ayrıca, ülkemizin de onaylamış olduğu ve engellilerin bu çalışmalar içinde mutlaka yer alması gerektiğini vurgulayan ‘biz olmadan bizim için asla’ ilkesi ile yürüten Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’nin odak noktası engellilerimizdir.

Konuya ilk önce karşılaştırma yapmak amacıyla, dünyadaki bazı ülkelerin engelli erişim oranları ile başlamak isterim. Yapılan incelemeler sonucu hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde üç tür çevirinin; ayrıntılı altyazı, işaret dili ve sesli betimleme uygulamalarının yapıldığı görülmekte ve bu konudaki en büyük destek engelliler ve temsilcileri ile çalışan akademik camiadan gelmektedir. Buna ek olarak canlı altyazı çevirisi de engelsiz erişime önem veren ülkelerde gündemde olan bir çeviri türüdür. Ayrıntılı/canlı altyazı bir görsel-İşitsel üründeki işitsellerin yazı ile iletilmesi; işaret dili çevirisi işitselin işaret diline çevrilerek iletilmesi ile Sağır ve işitme engelli bireylerin söz konusu ürünlere erişimi için kullanılır. Sesli betimleme görsel-İşitsel ürünlerde diyaloglar haricindeki bölümleri dolduran bir dış sesin, olayın geçtiği mekânı, zamanı, karakterleri, sessiz gelişen olayları ve

benzerini betimleyerek, görünüm ve duyguları anlatmasından oluşan bir çeviri türüdür. Ülkeler bağlamında bakıldığında, örneğin Belçika'da tüm programların %80 oranında ayrıntılı ve/veya canlı altyazı ile verildiğini görüyoruz. Bu oran Çek Cumhuriyeti'nde %70 iken Finlandiya'da 2016'da %100 olmuştur. Macaristan'da ise dört saat altyazı ve işaret dili uygulaması ile başlanmış, aşamalı olarak işaret dili artırılmış, 2015'te ise her program altyazı ile verilmeye başlanmıştır. 2011-2013 yılları arasında, İspanya'da kamu hizmeti yayıncılarından %50'den başlayarak %70 ve daha sonra %90 oranında ayrıntılı altyazı istenmiş, ticari yayıncılardan da aynı yıllar içerisinde %45-65-75 oranında ayrıntılı altyazı talep edilmiş ve %75 oranında işaret dili ve sesli betimleme gerçekleştirilmiştir. Bu örnekleri çoğaltabiliriz ama genel tablo ortada. Ülkeler artan oranlarda engellilere erişim sağlamış ve böylece farklı profillerdeki vatandaşlarına hizmet götürebilmiştir.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nde (13 Aralık 2006) ve 15 Kasım 2010 tarihinde yürürlüğe giren AB Engellilik Stratejisi gibi uluslararası belgelerde, engelli kişilerin de eşit fırsatlar çerçevesinde topluma ve ekonomiye katılım hakkı olması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Yukarıda belirtilen ve alanda çok önemli bir gelişme olarak görülen Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 13 Aralık 2006 tarihli ve A/RES/61/106 tarihli kararıyla kabul edilmiş ve 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, Sözleşmeyi 30 Mart 2007 tarihinde imzalamıştır. Bu gibi uluslararası platformlardaki yasal girişimler nedeniyle de, yerel medya sağlayıcıları değişiklikler yapmış, yenilikler getirilmiştir. Bu gibi gelişmeler ışığında, ülkemizde benzer girişimlerin ve bu konuya eğilen çalışmaların yapılması önem kazanmaktadır. Bu çalışmalara güncel bir örnek Radyo Televizyon Üst Kurulu tarafından 2018-2019 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. 2018 yılının son aylarında başlayan Sağırın, İşitme Engellilerin ve Görme Engellilerin Görsel-İşitsel Medya Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesi Çalıştayı, 15 Ocak 2019'da yapılan bir toplantıda sunulan sonuç bildirisi ile tamamlanmıştır (bkz. RTÜK, 2019).

Tüm bu gelişmelere ek olarak Türkiye'de alanda çalışan akademisyenler alanda aktif olarak ürün veren ve araştırmaları destekleyen sivil toplum kuruluşlarıyla da işbirliği yaparak belli projeler geliştirmişlerdir. Örneğin, 2018-2019 yılları arasında Hacettepe, Bilkent, Çankaya ve İstanbul Üniversitelerinden akademisyenler Türkiye'de sektörde en çok sayıda ürün veren ve en köklü STK'lardan biri olan SEBEDER (Sesli Betimleme Derneği) ile işbirliği içinde çeşitli projelere imza atmışlardır. Bu projelerin bazıları şu şekilde örneklenebilir: Ayrıntılı altyazı çevirisi hakkında dünya standartları ile örtüşen bir uygulama kılavuzu geliştirilmesi; S/sağır ve işitme engelli öğrencilerin basılı ders kaynaklarına erişimini kolaylaştırmak için işaret dili ve altyazılı eğitim desteği materyalin hazırlanması; yazarlarla işbirliği içinde Türkçe çocuk yazınının işaret dili ile video formatında sunulması ve benzeri. Söz konusu işbirliği genişleyerek devam etmektedir.

Sonuç olarak, günümüzde Türkiye'de görsel-ışitsel çeviri eğitimi ve araştırmaları alanına bakıldığında geçmişe oranla alana ilginin arttığı, yeni çalışmaların ortaya konulduğu, araştırmaların yoğunlaştığı ve alanın git gide daha fazla sayıda araştırmacının ilgisini çektiği ortadadır. Ayrıca, ülkemizde söz konusu araştırmaları yapmak için hem bir ihtiyaç olduğu hem de istek olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bir sonraki bölümde bu düşünceler ışığında Türkiye'de henüz bütün ayrıntısıyla çalışılmamış ancak dünyadaki araştırmacıların ilgisini çeken ve değişik ülkelerde gereksinim duyulan (dolayısıyla da Türkiye'de de şimdi olmasa bile ileride gerek duyulacak) çalışmaların neler olabileceğine değinilecektir.

Yenilikçi Görsel-İşitsel Çeviri Çalışma Alanlarına Örnekler

Günümüzde kendisi yenilikçi bir alan olan görsel-ışitsel çeviri içinde yenilikçi çalışmalardan söz edildiğinde belki de akla gelecek olan ilk soru yapılan çalışmaların hangi kapsamdaki dergilerde yayımlanabileceği olacaktır. Alan her zaman çok disiplinli bir alan olmuştur. Bundan yaklaşık on iki yıl önce bir konferansta (bkz: Serban, Matamala & Lavaur, 2012), görsel-ışitsel çeviri alanında

çalışmak isteyecek araştırmacıların deneysel ve algısal psikoloji, film çalışmaları, bilgi teknolojileri, Sağır kültür çalışmaları gibi konularda ve daha birçok alanda da bilgi sahibi olmaları ve çok disiplini bir bakış açısıyla çalışmaları gerektiği açıkça ortaya konmuştur. Dolayısıyla, günümüzde salt dilsel bir bakış açısıyla yapılacak çalışmalar bazıları çok değerli olsa da alanı ilerletmek için yeterli olmayacaktır.

İkinci bir konu ise görsel-ışitsel çevirinin kapsamına daha geniş bir bakış açısıyla bakabilmektir. İlk başlarda görsel-ışitsel ürün ve programların dublaj ve altyazı çevirisi ile diller arası aktarımı üzerine odaklanılmıştır (bkz: Chaume, 2006, 2014; Díaz Cintas, 1999; Díaz Cintas & Remael, 2007; Gambier, 2006). Günümüzde ise artık geleneksel görsel-ışitsel çeviri türleri olarak adlandırılan diller arası altyazı çevirisi, dublaj çevirisi ve bazı ülkelerde yoğunlukla kullanılan ve ülkemizde genellikle en çok belgesellerde kullanılan üst sesle dublaj çeviri türleri (bkz. Díaz Cintas & Orero, 2006; Franco, Matamala, & Orero, 2013; Orero, 2009) dışında birçok görsel-ışitsel çeviri alt alanında çalışmalar yapılmaktadır. Bu alanlar arasında sesli betimleme çevirisi, S/sağır ve işitme engelliler için altyazı çevirisi (ayrıntılı altyazı çevirisi), görsel-ışitsel işaret dili çevirisi, canlı altyazı çevirisi, opera için üst yazı çevirisi, tiyatrolarda üst yazı çevirisi gibi birçok alan sayılabilir. Yenilikçi alanların kendi içinde oluşturduğu alt alana ise medya hizmetlerine engelsiz erişim için çeviri (engelsiz erişim için çeviri) adı verilmektedir (bkz. Greco, 2018; Romero-Fresco, 2018). Bu alanlar son yıllarda görsel-ışitsel çevirinin gözde araştırma alt alanları haline gelmiştir (bkz. Díaz Cintas, Matamala, & Neves, 2010; Díaz Cintas, Orero, & Remael, 2007; Remael, Orero, & Carroll, 2012.)

Üçüncü bir konu ise, Szarkowska ve Wasylczyk’ın (2018) çalışmalarında üzerine durdukları gibi, dünyada son yıllarda yapılan görsel-ışitsel çeviri çalışmalarına ve konulara bakıldığında alanda çok fazla sayıda açılımın araştırıldığı göze çarpmaktadır (bkz. Chaume, 2013; O’Sullivan, 2016). Szarkowska ve Wasylczyk’ın (2018) çalışmalarından özetle bu açılımlar şu şekilde sayılabilir:

Açılımlardan biri alıcılar ve alımlama üzerine yapılan çalışmalar ve çeviri süreci hakkında yapılan araştırmalardır (örneğin bkz. Chmiel & Mazur, 2016; Denton & Ciampi, 2012; Di Giovanni, 2013; Di Giovanni & Gambier, 2018; Kruger, Hefner, & Matthew, 2014; Mangiron, 2016; Mazur & Chmiel, 2012; Perego, 2016; Perego, Del Missier, Porta, & Mosconi, 2010; Perego ve diğerleri, 2016; Rajendran, Duchowski, Orero, Martínez, & Romero-Fresco, 2013; Romero-Fresco & Fryer, 2013; Widler, 2004; Wissmath, Weibel, & Groner, 2009; Carl, Bangalore, & Schaeffer, 2016; Hvelplund, 2017; Jankowska, 2015; Orrego-Carmona, Dutka, & Szarkowska, 2018). Yukarıda verilen örnek çalışmalar özellikle sayıca çok tutulmuştur. Alandaki bütün çalışmalar verilmemiştir. Ama sözü edilen çalışmalardan her biri aslında Türkiye’de alıcılar ve çevirmenler üzerinde yapılması gereken çalışmalardır.

Göz hareketlerini izleme cihazları gibi tepkileri ve alımlama sürecini araştırmada kullanılan ekipmanla yapılan pek çok yenilikçi çalışma da bulunmaktadır (örneğin bkz. Doherty & Kruger, 2018; Kruger & Doherty, 2016; Kruger, Doherty, Fox, & de Lissa, 2017; Kruger, Doherty, & Soto-Sanfiel, 2017; Ramos, 2015; Romero-Fresco, 2015).

Sesli betimleme, ayrıntılı altyazı ya da işaret dili ile çeviriyle alıcıların deneyimlerini iyileştirmek üzerine de çalışmalar sürdürülmektedir (örneğin, bkz. Braun & Orero, 2010; Fryer, 2010, 2016; Jankowska, 2015; Pedersen, 2012; Remael ve diğerleri, 2012; Szarkowska, 2011; Szarkowska, Jankowska, Kowalski, & Krejtz, 2016; Szarkowska, Krejtz, Klyszejko, & Wiczorek, 2011; Utray, Pereira Rodríguez, & Orero, 2009; Walczak & Fryer, 2017).

Görsel-ışitsel çeviride kalite, kalite standartları ve ölçümleri ve bu konuyla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır ve daha birçok çalışma da yapılması gerekir (örneğin, bkz. Pedersen, 2017; Robert & Remael, 2017; Robert, Remael, & Bastin, 2016; Romero-Fresco, 2016; Romero-Fresco & Pöchhacker, 2017).

Görsel-işitsel çeviri kuramı da yurt dışında yoğunlukla araştırılmış ve geliştirilmiş bir alandır. Özellikle de doğası gereği çok alanlı olan bu çalışmalarda farklı disiplinlerle görsel-işitsel çevirinin etkileşimi konuları araştırmacıların ilgisini çekmektedir (örneğin, bkz. Assis Rosa, 2016; Kruger, 2016; Kruger & Steyn, 2014; Neves, 2016; ; Remael, Reviere & Vandekerckhove, 2016; Taylor, 2016). Ülkemizde henüz bu konuda uluslararası, kabul görmüş bir çalışma yapıldığı gözlemlenmemiştir.

Makine destekli veya bilgisayar destekli görsel-işitsel çeviri çalışmaları da özellikle son beş yıldır dünyada araştırılan konular arasına girmiştir. Bu bağlamda çevirmenin rolü git gide değişmekte çeviri yapma şekilleri de evrilmektedir. Yurt dışında bu konuda yapılan çalışmaların sayıları her geçen yıl artmaktadır (örneğin, bkz. Bywood, Georgakopoulou, & Etchegoyhen, 2017; Bywood, Volk, Fishel, & Georgakopoulou, 2013; Fernández-Torné & Matamala, 2016).

Görsel-işitsel çeviride hayranlar tarafından yapılan çeviriler, kitle kaynaklı çeviriler veya sosyal çevirmenlik yapanların çevirileri de araştırılması gereken konular arasındadır (örneğin, bkz. Antonini & Bucaria, 2016; Díaz Cintas & Muñoz Sánchez, 2006; Dwyer, 2012; Jimenez-Crespo, 2017; Luczaj Holy-Luczaj, & Cwiek-Rogalska, 2014; Massidda, 2015; Munday, 2012; Nord, 2015; Orrego-Carmona, 2016; Pérez-González, 2012; Wang, 2014). Giderek artan eğilimlerle bunların örnekleri ülkemizde de sıklıkla görülmektedir. Yurtdışında bu konuda çok sayıda çalışma varken ülkemizde çok az sayıda ancak belirli konulara odaklı çalışma bulunmaktadır.

Yukarıda kısaca örneklenen açılımlar alandaki sadece birkaç ana araştırma eğilimine örnektir. Bu kısa listeye bakıldığında yurtdışında gerek belli ülkelere odaklanmış gerekse daha kapsamlı çalışmaların artık dil ve kültür ekseninden daha geniş bir kapsamda yapıldığını söylemek mümkündür.

Sonuç

Son on yılda Türkiye’de çeviribilim altında bir alt alan olarak kabul edilen ve gerek üniversitelerin mütercim-tercümanlık bölümlerinde dersleri verilmeye gerekse yüksek lisans ve doktora tezlerinde tercih edilen bir konu olmaya başlayan görsel-işitsel çeviri alanının aslında daha doğru dönemini yaşadığını söylemek mümkündür.

Ülkemizde yapılagelmiş ve yapılan görsel-işitsel çevirinin sayısına bakıldığında, bu sayıyla doğru orantılı olmayan bir bilimsel araştırma tabanı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yapılan çalışmalar bir başlangıç mahiyetinde olsa da, alanda daha fazla çalışma ve araştırma ortaya konması gerekir. Örneğin, Türkiye’de çok kısıtlı sayıda görsel-işitsel çeviri alanında projeden söz edilebilecek yurt dışında bu konuda yapılan projeler gün geçtikçe artmaktadır (örneğin, uygulayıcıların –çevirmenlerin- profilleri ve becerileri üzerine araştırma projeleri için bkz. ADLAB PRO (Audio Description: A Laboratory for the Development of a New Professional Profile); ILSA (Interlingual Live Subtitling for Access); ACT (Accessible Culture & Training); veya çeşitli görsel-işitsel çeviri odaklı projeler için bkz. DTV4ALL, HBB4ALL, SUMAT, UMAQ, SURE, Immersive Accessibility, Easy TV, NEA, ClipFlair, CompAsSor EU Bridge.) Ancak, kapsamlı projeleri hayata geçirmek oldukça büyük maddi kaynak gerektirmektedir. Görsel-işitsel çeviri alanında çalışma yapmanın zorluklarından bir tanesi de yapılacak çalışmaya genelde maddi destek sağlanması gerektiği gerçeğidir.

Görsel-işitsel çeviri alanında çalışma yapmanın çeşitli zorlukları bulunmaktadır. En basit dilsel odaklı diller arası görsel-işitsel çeviri çalışmasını yapmak için bile teknolojiyi, ilgili yazılımlarını ve benzerini kullanabilmek gerekir. Kaldı ki gerçek anlamda yenilikçi çalışmalar için sahip olunması gereken teknolojik olanaklar (örneğin, göz hareketlerini izleme cihazları ve benzeri) oldukça pahalıdır.

Buna ek olarak, bu alanda çalışma yapabilmek için çeviribilime de daha geniş bir kapsamdan bakabilmek ve çok disiplinli bir bakış açısından alanı araştırmak gerekecektir. Örneğin, görsel-işitsel

çeviri tarihi konusundaki bir araştırma için Türkiye’de sinema ve filmcilik tarihi, Türkiye’de Batılılaşma politikaları ve benzeri daha birçok konuda araştırma yapmak gerekir. Görsel-ışitsel çeviri kapsamında yenilikçi çalışma alanlarından biri de bu çok disiplinli çalışmalardır. Bunların yurt dışında pek çok örneği görülebilir. Örneğin, yalnızca cinsiyet çalışmaları, feminist çeviri bağlamında bile konuya bakıldığında birçok araştırma göze çarpmaktadır: De Marco (2012 ve 2016) görsel-ışitsel çeviri ve toplumsal cinsiyet odaklı çalışmalar yapmıştır; Fasoli, Mazzurega, & Sulpizio, (2016) dublajda kadın erkek seslerinin etkilerini araştırmıştır; Feral (2011) Sex and the City dizisinin Fransızca çevirisinde cinsiyet odaklı çalışmalara imza atmıştır.

Ayrıca, görsel-ışitsel çeviri kimi mütercim-tercümanlık bölümünde halen ‘saygın’ bir çalışma alanı olarak görülmemekte, alan hakkında bilgi ve birikimi olmayan kimi daha geleneksel alanlarda çalışmalar yürüten ve bu alanlarla ilgili gelişmeleri takip eden araştırmacı alanda söylenecek, keşfedilecek hatta araştırılacak konu olmadığını bile ileri sürebilecektir. Bu önyargıları aşmak da kimi zamanda ve yerde zordur. Tüm bunların üstüne bir de görsel-ışitsel çeviri alanında çalışacak olan kişinin kişisel görsel-ışitsel bilgi birikiminin olması gerektiği gerçeğini ekleyebiliriz. Nasıl ki bir araştırmacı yazın çevirisi okumaktan hoşlanmıyorsa yazın çevirisi yapmak istediğinde bir dezavantajı olacaktır, aynı olgu popüler görsel-ışitsel ürünleri seyretme eğilimi veya zevki olmayan araştırmacı için de söz konusu olacaktır. Araştırmasını yaparken üzerinde gözlem yaptığı tek ürünle sınırlı bir bakış açısı sunabilecektir. Görsel-ışitsel çeviri çalışmalarında yer almak isteyecek bir uzmanın görsel-ışitsel ürün izleme geçmişi ve popüler ürünlere bir aşinalığı olması da önemlidir.

Tüm bu zorluklara rağmen özellikle genç araştırmacıların ilgi gösterdiği bu alanda son yıllarda ülkemizde araştırma sayılarının artması sevindiricidir. Ancak, bu araştırmaların daha kapsamlı ve çeşitli olması temenni edilmektedir. Bu konuda birkaç öneride bulunmak yerinde olacaktır. Aslen genç olan disiplinde özellikle alanın tarihi ile ilgili araştırılacak pek çok konu bulunmaktadır. Yurt dışında gerek genel olarak görsel-ışitsel çevirinin tarihi gerekse ülkeler bazında tarihi inceleme sıkça üzerinde durulan bir konudur. Bu alanda yapılması gereken ilk kapsamlı çalışmalardan biri bir görsel-ışitsel çeviri veri tabanı oluşturulması olabilir. Başka ülkelerden araştırmacılar bu tür çalışmalara başarıyla imza atmışlardır. Mesela, Reviers, Remael, & Daelemans (2015) sesli betimlemesi yapılmış filmlerin veri tabanını derlemiş ve bunun üzerinden bir çalışma yürütmüşlerdir. Buna ek olarak belli dönemler, belli türler hatta belli yapıtlar bile çalışılabilir. Örneğin, Díaz Cintas, (2018) Franco döneminde İspanya’da sansürü; Gromová & Janecová (2013) Slovakya’da altyazı ve dublaj çevirileri tarihçesini; Zanotti, (2018) Stanley Kubrick filmlerinin çeviri tarihçesini inceledikleri çalışmalar kaleme almışlardır. Türkiye’de ise geçmişten gelen dublaj geleneğine çeviribilim açısından bakışı ortaya koyan veya altyazının Türkçe konuşan izleyicilerde nasıl geleneklerle yerleştiğini araştıran çalışmalara sıklıkla rastlanmamaktadır. Tarihi çalışmalar bir alanın ilerlemesi için çok önemli bir taban olarak görülmelidir.

Dil ekseninde yapılacak çalışmaların da çok disiplinli olması söz konusu çalışmaları zenginleştirecektir. Örneğin, çok dillilik ve görsel işitsel çeviri ülkemizde çalışılmamış bir alandır. Öte yandan Heiss (2004) çok dillilik ve dublaj çevirisi konusunda; Remael, (2012) Hollandaca çok dilli filmlerde sesli betimleme ve sesli altyazının zorlukları konusunda; Szarkowska, Żbikowska, & Krejtz (2013) çok dilli filmlerde ayrıntılı altyazı konusunda çalışmalar ortaya koyarak alanın incelemesinden elde edilebilecek bulguların zenginliğinin altını çizmişlerdir. Dilde ideoloji veya sansür konuları da çağdaş akademisyenlerin ilgisini çekmiştir. Örneğin, Bucaria (2017) İtalya bağlamında, Dwyer, (2009) Romanya bağlamında, Hołobut, (2012) Polonya bağlamında, Wang & Zhang (2016) Çin bağlamında, Díaz Cintas (2012) ve Scandura (2004) televizyon özelinde, Rashid, (2016) Arapça genelinde ideoloji, metin eğitimi ve sansür konularını ele almışlardır. Dil ve çeviri eğitimi eksenlerinde de görsel-ışitsel çeviri çalışmalarında yapılabilecek araştırmalar çeşitlidir. Görsel-ışitsel çevirinin dil edinimdeki yeri konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, Bolaños García-Escribano (2017), McLoughlin & Lertola (2014), Vanderplank (2010, 2013, 2016) ve Talaván, Ibáñez & Bárcena (2016) gibi araştırmacılar ikinci dil olarak İngilizce edinimi ve görsel-ışitsel çeviri;

Kothari (2008) dil içi altyazı çevirisi ve dil becerilerinin geliştirilmesi üzerine çalışmalar yapmışlardır. Buna ek olarak tabii ki görsel-işitsel çeviri eğitimi de araştırılması gereken konular arasındadır. Örneğin, Díaz Cintas (2008) genel hatlarıyla çeviri eğitimine eğilirken, Dorado & Orero (2007) çevrimiçi görsel-işitsel çeviri eğitimi olasılıklarını, Al Dabbagh (2017) Ürdün'deki üniversitelerde altyazı çevirisi eğitimini, Di Giovanni & Geraghty (2016) altyazı çevirisi eğitiminde olası yaklaşımları, Romero-Fresco (2012) canlı altyazı çevirisi için yeniden dillendirici eğitimini ele almıştır. Bunlar sadece bu konudaki çalışmaların çeşitliliğini anlatmak için birer örnektir; alanda bu konudaki çalışmalar oldukça yoğundur.

Ülkemizdeki gerçeklere baktığımızda görsel-işitsel çevirinin günden güne arttığını görmekteyiz. Görsel-işitsel çevirinin sunulduğu platformlar çeşitlenmekte (dijital, karasal vs. yayınlar), Türkçe çeviri seçeneği eklenen platformlar artmaktadır (örneğin, Netflix), bir ürüne eklenen çeviri sayısı artmaktadır (örneğin, altyazı, dublaj, sesli betimleme, ayrıntılı altyazı) ve ülkemizde gelecekte canlı altyazı gibi türlerin de gündemde olacağını sinyalleri görülmektedir. Bu resme baktığımızda günümüzde görsel-işitsel çeviri konusunda verilen eğitim sayısının, bu konudaki araştırmaların ve girişimlerin tüm bu gelecek gereksinimleri karşılamak ve daha da önemlisi nitelikli çeviri yapılmasını, görsel-işitsel çeviriden her anlamda yararlanılmasını ve benzerini sağlamakta yetersiz kalacağı söylenebilir. Dolayısıyla araştırmacıların ve eğitimcilerin özellikle de yenilikçi görsel-işitsel çeviri araştırmalarına yoğunlaşmaları, araştırmalarını çeşitlendirmeleri ve Türkiye'de yaşayan hemen hemen herkesin muhatabı ve alıcısı olduğu bu çeviri türündeki ürünlerin kalitesini temin etmek için kollarını sıvamanın zamanı geldiği açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyol, A. (2014). *Türk Dizilerini Dünyada 400 Milyon Kişi İzliyor*. Akşam, Haziran 15. Erişim: 27 Temmuz, 2019. <http://www.aksam.com.tr/pazar/turk-dizilerini-dunyada-400-milyon-kisi-izliyor/haber-315819>.
- Al-Dabbagh, U. (2017). Teaching subtitling at jordanian universities: an untapped territory. *Journal of Language Teaching and Research*, 8(1), 16-25. doi:10.17507/jltr.0801.03
- Assis Rosa, A. (2016). Descriptive translation studies of audiovisual translation: 21st-century issues, challenges and opportunities. *Target*, 28(2), 192-205. doi:10.1075/target.28.2.02ros.
- Balirano, G. (2013). The strange case of The Big Bang theory and its extra-ordinary Italian audiovisual translation: a multimodal corpus-based analysis. *Perspectives: Studies in Translatology*, 21:4. 563-576. DOI: 10.1080/0907676X.2013.831922.
- Baş, N. (2016). *Görsel-İşitsel Çeviri: Dublaj ve Sesli Betimleme*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Bogucki, L. Ve Deckert, M. (2015). Introduction. *Accessing Audiovisual Translation*. (Ed.) L. Bogucki ve M. Deckert. Lodz Studies in Language Vol 35, Frankfurt Am Mein: Peter Lang Edition, 9-10.
- Bolaños García-Escribano, A. (2017). Reception and effects of fansubs on EFL education for translation and interpreting students: an empirical approach. *The Journal of Specialised Translation*, 28, 122-163.
- Braun, S., ve Orero, P. (2010). Audio description with audio subtitling – an emergent modality of audiovisual localisation. *Perspectives: Studies in Translatology*, 18(3), 173-188. doi:10.1080/0907676x.2010.485687.

- Bucaria, C. (2017). Genetically modified TV, or the manipulation of US television series in Italy. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 26(6), 930-945. doi:10.1080/0907676x.2017.1407349.
- Bywood, L., Volk, M., Fishel, M., ve Georgakopoulou, P. (2013). Parallel subtitle corpora and their applications in machine translation and translology. *Perspectives: Studies in Translatology*, 21(4), 595-610. doi:10.1080/0907676X.2013.831920.
- Bywood, L., Georgakopoulou, P., ve Etchegoyhen, T. (2017). Embracing the threat: machine translation as a solution for subtitling. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 25(3), 492-508. doi:10.1080/0907676x.2017.1291695.
- Carl, M., Bangalore, S., ve Schaeffer, M. (2016). *New directions in empirical translation process research exploring the CRITT TPR-DB*. Cham: Springer International Publishing. doi: 10.1007/978-3-319-20358-4
- Chaume, F. (2006). Dubbing. K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of language and linguistics* (2nd ed., ss. 6-9). Burlington: Elsevier.
- Chaume, F. (2013). Research paths in audiovisual translation. C. Millán & F. Bartrina (Eds.), *The Routledge handbook of translation studies* (ss. 288-302). London and New York: Routledge
- Chaume, F. (2014). *Audiovisual translation: dubbing*. London/Manchester: Routledge.
- Chmiel, A., ve Mazur, I. (2016). Researching preferences of audio description users — Limitations and solutions. *Across Languages and Cultures*, 17(2), 271-288. doi:10.1556/084.2016.17.2.7
- Çankaya, Ö. (1992). *Türk Televizyonunun Program Yapısı*. İstanbul: Mozaik Basım ve Yayıncılık.
- Çeviri Derneği. (2019). Ulusal Yeterlilik, 18uyxxxx-6, İşaret dili çevirmeni, Seviye 6. <http://www.ceviridernegi.org/formlar/Cevirmen%20Yeterlilikleri%20-%20Isaret%20Dili%20Cevirmeni%20-%20Yayinlanan%20Taslak%2015.12.2018%20-%20korumali.pdf>
- De Marco, M. (2012). *Audiovisual translation through a gender lens*. Amsterdam/New York: Rodopi.
- De Marco, M. (2016). The ‘engendering’ approach in audiovisual translation. *Target*, 28(2), 314-325. doi:10.1075/target.28.2.11dem.
- Denton, J., ve Ciampi, D. (2012). A new development in audiovisual translation studies: focus on target audience perception. *LEA – Lingue e letteratura d’Oriente e d’Occidente*, 1(1). doi:10.13128/LEA-1824-484x-12469.
- Di Giovanni, E. (2013). Visual and narrative priorities of the blind and non-blind: eye tracking and audio description. *Perspectives: Studies in Translatology*, 22(1), 136-153. doi:10.1080/0907676x.2013.769610.
- Di Giovanni, E., & Geraghty, L. (2016). The layers of subtitling. *Cogent Arts & Humanities*, 3(1), 1-15, 1151193. doi:10.1080/23311983.2016.1151193
- Di Giovanni, E. ve Gambier, Y. (2018). *Reception studies and audiovisual translation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Díaz Cintas, J. (1999). Dubbing or subtitling: The eternal dilemma. *Perspectives: Studies in Translatology*, 7(1), 31-40. doi:10.1080/0907676x.1999.9961346
- Díaz Cintas, J. (2008). *The didactics of audiovisual translation*. Amsterdam: John Benjamins

- Díaz Cintas, J. (2018). Film censorship in Franco's Spain: the transforming power of dubbing. *Perspectives*, 1 (19). doi:10.1080/0907676x.2017.1420669.
- Díaz Cintas, J. ve Anderman, G. (2009). Introduction. *Audiovisual Translation: Language Transfer on Screen*. Ed. Jorge Díaz Cintas & Gunilla Anderman. London ve New York: Palgrave Macmillan. 1-20.
- Díaz Cintas, J., Matamala, A., ve Neves, J. (2010). *New insights into audiovisual translation and media accessibility: Media for All 2*. Amsterdam: Rodopi
- Díaz Cintas, J., ve Orero, P. (2006). Voice-over. K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of language & linguistics* (Second Edition) (ss. 477-479). Oxford: Elsevier
- Díaz Cintas, J., Orero, P., ve Remael, A. (2007). *Media for all: subtitling for the deaf, audio description, and sign language*. Amsterdam: Rodopi
- Díaz Cintas, J., & Remael, A. (2007). *Audiovisual translation: subtitling*. Manchester: St. Jerome.
- Doherty, S., ve Kruger, J.-L. (2018). The development of eye tracking in empirical research on subtitling and captioning. J. Sita, T. Dwyer, S. Redmond, & C. Perkins (Eds.), *Seeing into Screens* (ss. 46-64). London: Bloomsbury.
- Dorado, C., & Orero, P. (2007). Teaching audiovisual translation online: A partial achievement. *Perspectives*, 15(3), 191-202. doi:10.1080/13670050802153988.
- Dwyer, T. (2009). Slashings and subtitles: romanian media piracy, censorship, and translation. *The Velvet Light Trap – A Critical Journal of Film and Television*, 45-57.
- Fasoli, F., Mazurega, M., & Sulpizio, S. (2016). When characters impact on dubbing: The role of sexual stereotypes on voice actor/actress' preferences. *Media Psychology*, 20(3), 450-476. doi:10.1080/15213269.2016.1202840
- Feral, A. L. (2011). Gender in audiovisual translation: Naturalizing feminine voices in the French Sex and the City. *European Journal of Womens Studies*, 18(4), 391-407. doi:10.1177/1350506811415199
- Fernández-Torné, A., ve Matamala, A. (2016). Machine translation and audio description? Comparing creation, translation and post-editing efforts. *SKASE Journal of Translation and Interpretation*, 9(1), 64-87.
- Fındık, E. ve Okyayuz, A.Ş. (2013). Çeviride Bahar Noktası ve Çeviri Baharı. *XXIV. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Şöleni Sempozyum Bildirileri*. Ankara: Başkane Klişe ve Matbaacılık. 187-198.
- Fırat, B. (2019). “Medya ürünlerinde işaret dili çevirmenliği” Yayınlanmamış bildiri, Kafkas Üniversitesi 6. Çeviri Seminerleri. Kars. 8.04.2019.
- Franco, E., Matamala, A., & Orero, P. (2013). *Voice-over translation: An overview* (2nd ed.). Bern: Peter Lang.
- Fryer, L. (2010). Audio description as audio drama – a practitioner's point of view. *Perspectives: Studies in Translatology*, 18(3), 205-213. doi:10.1080/0907676x.2010.485681.
- Fryer, L. (2016). *An introduction to audio description: a practical guide*. London: Routledge.
- Gambier, Y. (2003). Introduction Screen Transadaptation: Perception and Reception. *The Translator: Screen Translation Special Issue*. Volume 9. No 2. Manchester: St Jerome Publishing. 171-189.

- Gambier, Y. (2006). Multimodality and Audiovisual Translation. *EU High Level Scientific Conference Series. MuTra 2006- Audiovisual Translation Scenarios: Conference Proceedings*. http://euroconferences.info/proceedings/2006_Proceedings/2006_Gambier_Yves.pdf.
- Greco, G.M. (2018). The nature of accessibility studies. *Journal of Audiovisual Translation*, 1(1), 205-232.
- Gromová, E., ve Janecová, E. (2013). Audiovisual translation — dubbing and subtitling in slovakia. *World Literature Studies*, V(4), 61-71.
- Gül, G. (2009). *Sinema Devlet İlişkisi: Dünyadan Örnekler ve Türkiye*. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, IV Dönem Uzmanlık Tezleri. <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/31141,gulhanimgulpdf.pdf?0>.
- Güven, M. (2018). Sesli Betimleme Araştırmalarında Güncel Yönelimler. *Journal of Linguistics Research*. Vol. 29, Issue. 2, 107-127.
- Hamilton, F. ve Stevenson, D. (2005). Sex and shopping drive new television channel launches as Europe sees a record boom in new TV channels. *Screen Digest*. 13 Eylül. www.screendigest.com/press/releases/FHAN-6G7BXGpressRelease.pdf.
- Heiss, C. (2004). Dubbing multilingual films: A new challenge? *Meta: Journal des Traducteurs*, 49(1). doi:10.7202/009035ar.
- Hołobut, A. (2012). Three lives of the saint in polish voiceover translation. *Meta: Journal des Traducteurs*, 57(2), 478-495. doi:10.7202/1013957ar.
- Hvelplund, K. T. (2017). Eye tracking and the process of dubbing translation. In J. Díaz-Cintas & K. Nikolić (Eds.), *Fast-forwarding with audiovisual translation* (ss. 110-125). London: Multilingual Matters.
- Jankowska, A. (2015). *Translating audio description scripts: translation as a new strategy of creating audio description*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Kaya, M. (2019). RTÜK – Sağır, İşitme ve Görme Engellilerin Medya Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesi Çalıştay Paneli. Yayınlanmamış konuşma metni.
- Kothari, B. (2008). Let a billion readers bloom: Same language subtitling (SLS) on television for mass literacy. *International Review of Education*, 54(5-6), 773-780. doi:10.1007/s11159-008-9110-3
- Kruger, J.-L., Hefer, E., ve Matthew, G. (2014). Attention distribution and cognitive load in a subtitled academic lecture: L1 vs. L2. *Journal of Eye Movement Research*, 7(5), 1-15.
- Kruger, J.-L., & Steyn, F. (2014). Subtitles and eye tracking: Reading and performance. *Reading Research Quarterly*, 49(1), 105-120. doi:10.1002/rrq.59
- Kruger, J.-L. (2016). Psycholinguistics and audiovisual translation. *Target*, 28(2), 276-287. doi:10.1075/target.28.2.08kru.
- Kruger, J.-L., ve Doherty, S. (2016). Measuring cognitive load in the presence of educational video: Towards a multimodal methodology. *Australasian Journal of Educational Technology*, 32(6), 19-31.
- Kruger, J.-L., Doherty, S., Fox, W., ve de Lissa, P. (2017a). Multimodal measurement of cognitive load during subtitle processing: Same-language subtitles for foreign language viewers. I. Lacruz & R. Jääskeläinen (Eds.), *New directions in cognitive and empirical translation process research* (ss. 267-294). London: John Benjamins.

- Kruger, J.-L., Doherty, S., ve Soto-Sanfiel, M. T. (2017b). Original language subtitles: Their effects on the native and foreign viewer. *Comunicar* (50), 23-32. doi:10.3916/c50-2017-02
- Mangiron, C. (2016). Reception of game subtitles: an empirical study. *The Translator*, 1 (22). doi:10.1080/13556509.2015.1110000.
- Mazur, I., ve Chmiel, A. (2012). Towards common European audio description guidelines: results of the Pear Tree Project. *Perspectives: Studies in Translatology*, 20(1), 5-23. doi:10.1080/0907676x.2011.632687.
- McLoughlin, L. I., ve Lertola, J. (2014). Audiovisual translation in second language acquisition. Integrating subtitling in the foreign-language curriculum. *Interpreter and Translator Trainer*, 8(1), 70-83.
- Mesleki Yeterlilik Kurumu. (2012). *Ulusal Meslek Standardı, Çevirmen, Seviye 6, Referans Kodu / 12ums0274-6 Resmi Gazete Tarih-Sayı / 29/1/2013 - 28543 (Mükerrer)*.https://www.myk.gov.tr/images/articles/editor/2013/300113/CEVIRMEN_Seviye_6_UMS.pdf.
- Neves, J. (2016). Action research: So much to account for. *Target*, 28(2), 237-247. doi:10.1075/target.28.2.05nev.
- Okyayuz, A. Ş. (2016a). Translating Humor: A Case of Censorship vs. Social Translation. *European Scientific Journal*, March 2016, Vol 12, No 8. 204-224. ISSN: 1857-7881.
- Okyayuz, A. Ş. (2016b). *Altyazı Çevirisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Okyayuz, A. Ş. (2016c). Seyir Halinde Hikayeler ve Yeniden Çevrimler. *Algı, İllüzyon, Gerçeklik*. Ankara: İmge Kitabevi. 213-268.
- Okyayuz, A. Ş. (2016d). Political and Social Soft Power: The Story of AVT in Turkey. Paper presented at the *International Research to Practice Conference Audiovisual Translation in Russia and the World: Dialogue of Cultures in the Changing Global Information Space*. August 22-26, 2016 St Petersburg Russia.
- Okyayuz, A.Ş. (2017) Sesli Betimlemenin Çeviribilim Sınıflarında Tanıtımı İçin Bir Eğitim Bileşeni Önerisi. *Turkish Studies*. 22/12, 559-586.
- Okyayuz, A. Ş. ve Kaya, M. (2017). *Görsel-İşitsel Çeviri Eğitimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Okyayuz, A. Ş. (2019a). *Görsel-İşitsel Çeviri ve Engelsiz Erişim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Okyayuz, A. Ş. (2019b). *Ayrıntılı Altyazı Çevirisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Orero, P. (2009). Voiceover in Audiovisual Translation. *Audiovisual Translation: Language Transfer on Screen*. (Ed.) Jorge Diaz Cintas and Gunilla Anderman. Basingstoke: Palgrave Macmillan: 130-139.
- Orrego-Carmona, D., Dutka, L., ve Szarkowska, A. (2018). Using translation process research to explore the creation of subtitles: an eye tracking study comparing professional and trainee subtitlers. *The Journal of Specialised Translation*, 30, 150-180.
- O'Sullivan, C. (2016). Imagined spectators: The importance of policy for audiovisual translation research. *Target*, 28(2), 261-275. doi:10.1075/target.28.2.07osu
- Öztürk, Ş. (2004). Özel televizyon kanallarının Türk haberciliğine etkisi. *Selçuk İletişim*, 3(2)- 2004, 97-112.

- Pardo, B. S. (2013). Translation Studies: An Introduction to the History and Development of (audiovisual) Translation. *Linguax Revista de Lenguas Aplicadas*. (Ed.) Begoña Rodriguez. Universidad Alfonso X el Sabio. Facultad de Estudios Sociales y Lenguas Aplicadas. <http://tr.scribd.com/doc/156668062/Translation-Studies-an-Introduction-to-the-History-and-Development-Of#scribd>.
- Pedersen, J. (2012). Audiovisual translation and media accessibility at the crossroads: Media for all 3. *Linguistica Antverpiensia New Series-Themes in Translation Studies*, 11, 279-282.
- Pedersen, J. (2017). The FAR model: assessing quality in interlingual subtitling. *The Journal of Specialised Translation*, 28, 210-229.
- Perego, E. (2016). History, development, challenges and opportunities of empirical research in audiovisual translation. *Across Languages and Cultures*, 17(2), 155-162. doi:10.1556/084.2016.17.2.1
- Perego, E., Del Missier, F., Porta, M., ve Mosconi, M. (2010). The cognitive effectiveness of subtitle processing. *Media Psychology*, 13(3), 243-272. doi:10.1080/15213269.2010.502873.
- Perego, E., Laskowska, M., Matamala, A., Remael, A., Robert, I. S., Szarkowska, A., Vilaró, A., Bottiroli, S. (2016). Is subtitling equally effective everywhere? A first cross-national study on the reception of interlingually subtitled messages. *Across Languages and Cultures*, 17(2), 205-229. doi:10.1556/084.2016.17.2.4
- Rajendran, D. J., Duchowski, A. T., Orero, P., Martínez, J., ve Romero-Fresco, P. (2013). Effects of text chunking on subtitling: A quantitative and qualitative examination. *Perspectives: Studies in Translatology*, 21(1), 5-21. doi:10.1080/0907676X.2012.722651.
- Ramos, M. (2015). The emotional experience of films: does audio description make a difference? *The Translator*, 21(1), 68-94. doi:10.1080/13556509.2014.994853.
- Rashid, Y. (2016). Ideological constraints in dubbing The Simpsons into Arabic. *Altre Modernità*, 182-200. doi:10.13130/2035-7680/6855.
- Remael, A. (2012). Audio description with audio subtitling for Dutch multilingual films: Manipulating textual cohesion on different levels. *Meta: Journal des Traducteurs*, 57(2), 385-407.
- Remael, A., Orero, P., ve Carroll, M. (2012). *Audiovisual translation and media accessibility at the crossroads: Media for All 3*. Amsterdam: Amsterdam: Rodopi
- Remael, A., Reviere, N., ve Vandekerckhove, R. (2016). From Translation studies and audiovisual translation to media accessibility: Some research trends. *Target*, 28(2), 248-260. doi:10.1075/target.28.2.06rem.
- Reviere, N., Remael, A., ve Daelemans, W. (2015). The language of audio description in Dutch: Results of a corpus study. A. Jankowska & A. Szarkowska (Eds.), *New points of view on audiovisual translation and accessibility* (ss. 167-189). Oxford: Peter Lang.
- Romero-Fresco, P. (2012). Respeaking in translator training curricula. Present and future prospects. *The Interpreter and Translator Trainer*, 6(1), 91-112.
- Romero-Fresco, P., ve Fryer, L. (2013). Could audio-described films benefit from audio introductions? An audience response study. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 107(4), 287-295.
- Romero-Fresco, P. (2015). *The reception of subtitles for the deaf and hard of hearing in Europe*. Bern/Berlin/Bruxelles/Frankfurt am Main/New York/Oxford/Wien: Peter Lang.

- Romero-Fresco, P. (2018). In support of a wide notion of media accessibility: Access to content and access to creation. *Journal of Audiovisual Translation*, 1(1), 187-204.
- RTÜK. (2014). Radyo Ve Televizyon Yayıncılığı Sektör Raporu (2014). Erişim: file:///C:/Users/User/Downloads/Radyo%20ve%20Televizyon%20Yay%C4%B1nc%C4%B1%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Sekt%C3%B6r%20Raporu_0129.pdf.
- RTÜK. (2019). *Sağırkların, işitme ve görme engellilerin görsel-işitsel medya hizmetlerine erişiminin iyileştirilmesi çalışması*. <https://www.rtuk.gov.tr/assets/Galeri/Haberler/sagirlarin-isitme-ve-gorme-engellilerin-gorsel-isitsel-medya-hizmetlerine-erisiminin-iyilestirilmesi-calistayi-sonuc-bildirisi.pdf>
- Scandura, G. L. (2004). Sex, lies and TV: Censorship and subtitling. *Meta*, 49(1), 125-134. doi:10.7202/009028ar.
- Serban, A., Matamala, A., ve Lavaur, J. M. (2012). *Audiovisual translation in close-up*. Bern: Peter Lang.
- Szarkowska, A. (2011). Text-to-speech audio description: towards wider availability of AD. *The Journal of Specialised Translation*, 15, 142-163.
- Szarkowska, A., Jankowska, A., Kowalski, J., ve Krejtz, K. (2016). Open Art: designing accessible content in a multimedia guide app for visitors with and without sensory impairments. A. Matamala & P. Orero (Eds.), *Researching audio description: New approaches* (ss. 301-320). London: Palgrave Macmillan.
- Szarkowska, A., Krejtz, I., Klyszejko, Z., ve Wieczorek, A. (2011). Verbatim, standard, or edited? Reading patterns of different captioning styles among deaf, hard of hearing, and hearing viewers. *American Annals of the Deaf*, 156(4), 363-378.
- Szarkowska, A., Żbikowska, J., & Krejtz, I. (2013). Subtitling for the deaf and hard of hearing in multilingual films. *International Journal of Multilingualism*, 10(3), 292-312. doi:10.1080/14790718.2013.766195.
- Szarkowska, A., ve Wasylczyk, P. (2018). Five things you wanted to know about audiovisual translation research but were afraid to ask. *Journal of Audiovisual Translation*, 1(1), 8-25.
- Talaván, N., Ibáñez, A., ve Bárcena, E. (2016). Exploring collaborative reverse subtitling for the enhancement of written production activities in English as a second language. *ReCALL*, 29(01), 39-58. doi:10.1017/s0958344016000197.
- Tamer, E. C. (1983). *Dünü ve Bugünüyle Televizyon*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Tanış Polat, N. (2011). Çeviribilim ve Dilbilim Bağlamında Türkiye’de Sesli Betimlemenin Yeri ve Önemi, Ç.Ü. Çukurova Üniversitesi-Türkoloji Araştırmaları Merkezi, *Türkoloji-Makale Bilgi Sistemi*. Son erişim Ağustos 2018: http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/np_betimleme/np_betimleme.htm.
- Taylor, C. (2016). The multimodal approach in audiovisual translation. *Target*, 28(2), 222-236. doi:10.1075/target.28.2.04tay.
- Utray, F., Pereira Rodríguez, A. M., ve Orero, P. (2009). The present and future of audio description and subtitling for the deaf and hard of hearing in Spain. *Meta: Journal des Traducteurs*, 54(2), 248-263. doi:10.7202/037679ar.
- Vanderplank, R. (2010). Déjà vu? A decade of research on language laboratories, television and video in language learning. *Language Teaching*, 43(01), 1-37. doi:10.1017/s0261444809990267

- Vanderplank, R. (2013). ‘Effects of’ and ‘effects with’ captions: How exactly does watching a TV programme with same-language subtitles make a difference to language learners? *Language Teaching*, 49(2), 235-250. doi:10.1017/s0261444813000207.
- Vanderplank, R. (2016). *Captioned media in foreign language learning and teaching: subtitles for the deaf and hard-of-hearing as tools for language learning*. London: Palgrave Macmillan.
- Walczak, A., ve Fryer, L. (2017). Creative description: The impact of audio description style on presence in visually impaired audiences. *British Journal of Visual Impairment*, 35(1), 6-17. doi:10.1177/0264619616661603.
- Wang, D., ve Zhang, X. (2016). Ideological manipulation of controversial information: The unusual case of the Chinese-subtitled version of House of Cards. *Altre Modernità: Rivista di studi letterari e culturali*, 1, 1-20.
- Widler, B. (2004). A survey among audiences of subtitled films in Viennese cinemas. *Meta*, 49(1), 98-101. doi:10.7202/009025ar.
- Wissmath, B., Weibel, D., ve Groner, R. (2009). Dubbing or subtitling? Effects on spatial presence, transportation, flow, and enjoyment. *Journal of Media Psychology*, 21(3), 114-125. doi:10.1027/1864-1105.21.3.114.
- Yvane, J. (1995). Babel: un soutien actif aux transferts linguistiques. *Translatio, Nouvelles de la FIT-FIT Newsletter XIV* 3-4. 451-460.
- Zanotti, S. (2018). Investigating the genesis of translated films: a view from the Stanley Kubrick Archive. *Perspectives*, 1-17. doi:10.1080/0907676x.2018.1490784.